

Suid-Afrika gekom en hier hulle by die Boere aangesluit het.

Die Italiaanse korps opereer in Junie en Julie 1900 tydens die pouse in die Britse opmars in die omstreke van Pretoria en Johannesburg, het 'n spoorbrug by Irene opgeblaas en deelgeneem aan die hewige geveg by Witfontein noordoos van Pretoria op 10 Julie 1900, waar die Britte swaar verliese gely het. Die korps was baie bedrywig langs die Oosterlyn en blaas in Julie-Augustus 10 spoorbrûe en 3 duikers (culverts) op, maar hulle was te laat om die groot spoorbrug oor die Olifantsrivier te verniel. Hulle het dikwels saam met die Oostenryks-Hongaarse vrykorps onder kaptein Anton von Goldegg geopereer. Hulle woon nie die slag by Donkerhoek op 11 en 12 Junie, resulterend in die herstel van die strydmoreel van die Boere, by nie, maar wel die laaste gereelde slag in die oorlog by Dalmanutha of Berg-en-Dal op 26 en 27 Augustus 1900. Die terugtog is voortgesit na Komatipoort aan die grens tussen Transvaal en Mosambiek, waartydens die Italiaanse korps steeds in die agterhoede geveg en die Long Tom begelei het. By die nadering van Komatipoort het die Boerekommando's, begelei deur 'n beperkte aantal buitelanders, uiteengegaan om oor te gaan tot sluipoorlog (guerrilla). In September 1900 neem generaal Louis Botha by Hectorspruit persoonlik ontroerd afskeid van die korps voordat hy weggery het die Bosveld in.¹⁵⁾

Op die oosterlyn na Komatipoort het die korps brûe, spoorwegmaterieel en voorrade vernietig, maar die brug oor die Komatirivier by die landsgrens gespaar, omdat die Portugese regering president Kruger dringend daarom gevra het. Talle Boere, baie sonder rydier, en buitelanders gaan omstreeks 20 September die grens oor na Mosambiek nadat hulle by die grens materiaal in reusevure en reuseontploffings vernietig het. Hulle is deur die Portugese ontwapen en in Lourenço Marques geïnterneer om spoedig na Europa teruggestuur of in Portugal geïnterneer te word. Ook Ricchiardi en die meeste lede van sy korps het na Mosambiek gegaan, maar ten minste 20 lede sluit hulle by die Boerekommando's aan om die oorlog voort te sit.

Die vraag rys waarom Ricchiardi die grens oorgesteek en sy deelname aan die oorlog beëindig het. Hy was altyd lojaal aan die saak van die republieke. Hy het hom en sy korps aangepas by die vreemde strydwyse van die Boere en aan nuwe lede van sy korps min of meer ironies gesê: Blyf in 'n geveg altyd naby die Boere as jy nie deur die Engelse artillerie getref wil word nie.¹⁶⁾ Maar as ervare Europese beroepsoffisier moet hy spoedig beseft het dat die Boere te swak in aantal en bewapening was en dat hul defensiewe strydwyse, hul gebrek aan inisiatief en hul immobilisme, ongeskik was om die oorlog militêr te wen. Op

grond van hierdie oorwegings en moontlik ook uit gevoel van verantwoordelikheid jeens sy korpslede het hy nie aan die sluipoorlog deelgeneem nie en na Mosambiek getrek. Dit is die skrywer se mening.

Ricchiardi is in Lourenço Marques 'n kort tyd deur die Portugese outoriteite gearrester. Hy vertrek op 2 Oktober 1900 met 34 Italiaanse en moontlik meer lede van sy korps na die Oostenrykse hawe Triëst. In September 1900 was in Lourenço Marques reeds honderde vlugtelingen uit Transvaal, burgers en buitelanders. Die Portugese regering kon hulle daar nie blywend interneer nie weens die moeilikhede van hul versorging en weens endemiese siektes, veral die strawwe malariakoors. Hy het die burgers na Portugal gestuur en die buitelanders gerepatrieer. Die buitelanders het verlang dat die ZAR-regering hul repatriëring sou betaal en die regering het ingewillig, te meer omdat bekend was dat hy 'n groot goudskat, die sogenaamde Krugermiljoene, uit Pretoria na Europa wou verskeep, dus geldmiddelle gehad het. Die ZAR-regering het twee hoë amptenare van Pretoria, Helenus T.D. de Cock en H.C. de Bruyn Prince, aangewys om die repatriëring te organiseer. Toevallig was in Delagoabaai die stoomskip 'Styria' van die Oostenrykse Lloyd (Lloyd Austriaco) wat daar 'n lading meel vir die ZAR-regering afgelaai het. Die ZAR-regering het die skip gecharter om die buitelanders op sy koste na Europa te vervoer. Op 2 Oktober 1900 het die 'Styria' met 378 passasiers - merendeels buitelanders en enkele Suid-Afrikaners - uit Lourenço Marques na die Oostenrykse hawestad Triëst vertrek. Sy het na 'n taamlik lang, maar redelik voorspoedige reis op 31 Oktober in Triëst aangekom. Ricchiardi en nog 33 Italianers en moontlik ander lede van sy ontbinde korps was aan boord. 20 Italianers was afkomstig uit Argentinië.¹⁷⁾ Hy het kort na sy aankoms in Triëst 'n foto van hom en ander Italiaanse en Oostenrykse offisiere laat maak, waarop hulle veel bravoer toon.

Na Argentinië - Terug in Europa

Die Italiaanse veterane uit Suid-Afrika is op talle plekke in Italië as helde hartlik verwelkom ondanks die pro-Britse houding van hul regering. Die konsul in Pretoria, baron De Morpurgo, het namens sy regering aan sy Italiaanse landgenote wat krygsdiens aan Boerekant wou verrig, meegedeel dat hulle daardeur hul nasionaliteit sou verloor. Dit geld ook vir Ricchiardi.¹⁸⁾ Ek weet nie of hy die nasionaliteit terug gevra en gekry het nie.

Kort na sy aankoms in Europa kom sy geliefde, Hannah Myra Gutmann, haar suster Magdalena en haar swaer Frikkie Eloff in Europa aan en president Kruger het hom by hulle aangesluit. Hulle het verlof van die Britse

outoriteite ontvang om van Pretoria na Europa te vertrek. Ricchiardi en Myra het te Menton, verblyfplek van Kruger en sy gevolg, hom besoek. 'n Rooms-Katolieke geestelike het hul huwelik ingeseën in Brussel op 5 Junie 1901.¹⁹⁾

Ricchiardi het in diens van die ZAR-regering enkele maande lank komitees vir hulp aan die Boere in verskeie lande georganiseer. Die Italianers in sy korps wat uit Argentinië gekom het, het vermoedelik sy aandag op dié land gevestig. Hulle het waarskynlik by kampvure daarvoor gesels en hy het oor die land gepubliseer in sy "Annuario Statistico". Kort na die Vrede van Vereniging in 1902 stuur die Argentynse regering twee verteenwoordigers na Suid-Afrika om immigrante na Patagonië in die min vrugbare suide van Argentinië te werf. Afrikaners, veral uit die Kaapkolonie, het na Patagonië getrek. Teen die einde van 1902 het Ricchiardi en Myra hulle gevolg. Hy het 'n brosjure in Nederlands, getitel "Overzicht en officiële opgaven van de Argentijnsche Republiek", geskryf. Die brosjure is in April 1903 in Buenos Aires gedruk en in Suid-Afrika versprei om propaganda vir emigrasie na Argentinië te maak. Hy het opgetree as eiendomsagent en grond aan Afrikaner-immigrante verkoop. Hy het 'n plaas gekoop, Sleutelspoort genoem en in 1905 aan 'n Afrikaner, Venter genaam, verkoop. Hy en Myra besoek Suid-Afrika in 1905. Myra het na Transvaal gereis om die erfdeel wat haar broer nagelaat het, te ontvang, maar hy het in Lourenço Marques agtergebly om weg te bly van die Britse gesag oor Suid-Afrika. Hulle het Suid-Afrika nooit weer besoek nie. Terug in Argentinië vestig hy hom in Buenos Aires waar hy meer winsmoontlikhede as in die min vrugbare, afgeleë Patagonië gevind het. Hy het sakeman geword. Hy publiseer in opdrag van Argentynse universiteite die boek "Annuario Agricolo Industriale-Commerciale delle Provincie dell'Argentina".

In 1907 het hy en Myra 'n dogter gekry en haar Yolanda genoem. 'n Tweede dogter, Elsa, is in 1911 gebore. Die gesin keer in 1913 na Italië terug. Hulle het eers in San Remo en daarna in Genua gewoon, waar hy by die groot koffie-invoerder Malagniti gewerk het. Hy publiseer soos voorheen oor aardrykskunde, ekonomie en staatkunde. Hy het hom aangemeld by die Italiaanse leër vir militêre diens in die Eerste Wêreldoorlog, maar is afgekeur weens die wond wat hy in sy regterbeen opgedoen het.

Hy kry in 1923 die eerste van enkele harsingbloedings. Dit het hom geleidelik halfinvalide gemaak en belet om sy lewensherinnerings op te skryf. Hy het sy laaste lewensjare by familie te Casablanca in Marokko deurgebring, is op 21 Januarie 1940 oorlede en daar begrawe.²⁰⁾

Uiterlik en karakter

Camillo Ricchiardi was 'n groot, uiterlik knap man, amper twee meter lank, met helder oogopslag. Hy was blond, soos talle Italianers in Noord-Italië waar talle mense uit die Noorde, onder wie Germane, hulle gevestig het. Sy maniere was voornaam en aangenaam. Sy aard was opgewek, vriendelik en meelewend. Hy was 'n lewensgenieter en 'n gebore leier en het by talle mense vertroue en simpatie gewek. As militêr was hy besonder dapper, in die voorste gelid, vol bravoer, streng handhawer van tug en streng teen dieve en plundersaars. Hy was 'n gelowige Rooms-Katolieke en het op goeie voet met priesters en monnike gestaan.

Verwysings

- 1) Die nuutste boek oor Camillo Ricchiardi is van Mario Lupini, getitel "Camillo Ricchiardi, Italian Boer War Hero", uitgegee deur Scripta Africana Series, Melville 1988; die boek is as biografie 'n mislukking,, maar bied baie gegewens vir 'n lewenskets van Ricchiardi en is dankbaar deur my gebruik.
- 2) Lupini, "Camillo Ricchiardi".
- 3) Kyk die artikel deur C. de Jong oor Carl Reichmann in "Suid-Afrikaanse Biografiese woordeboek", uitgegee deur Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, in Afrikaans en Engels, deel 5, Pretoria 1987, p.667-668.
- 4) Kyk oor die stryd van Emilio Aguinaldo op die Filippyne O.D. Corfuz, "The Philippines, The modern nations in historical perspective", Englewood Cliffs, New York, 1965; G.I. Levinson, "Die Philippinen, gestern und heute", Akademischer Verlag, Berlyn 1966; Wilson J. Pomeroy, "American neo-colonialism, its emergence in the Philippines and Asia", International Publications, 1970.
- 5) Die Franse teks van die dagboekantekening lui: "Je vois le Capitaine Ricchiardi, qui veut organiser une légion italienne; je lui souhaite de réussir. Les trois jeunes Français vont lui être donnés, mais je serais bien étonné si cette légion était prête à opérer avant la fin de la guerre." Bron: Bernard Lugan, "Le Lafayette de l'Afrique du Sud: Colonel de Villebois-Mareuil", Editions du Rocher, Parys 1990, p.143.
- 6) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.25, 32.
- 7) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.33.
- 8) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.62-64.
- 9) Sophia Izedinova, "A few months with the Boers", edited by C. Moody,

- Perskor Publishers, Johannesburg, 1977, p.113.
- 10) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.85.
 - 11) Lupini, "Camillo Ricchiardi", pp.86-93, berig uitvoerig oor die ontploffing van die ammunisiefabriek in die Begbie-gietery te Johannesburg en die nasleep daarvan. Hy druk verlieslyste van dooies en gewondes af.
 - 12) Lupini, "Camillo Ricchiardi", 106-109.
 - 13) Izedinova, "A few months with the Boers", p.113.
 - 14) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.122-123. Die offisier na wie die teks verwys, is Otto von Lossberg, skrywer van die oorlogsverslag "Mit Santa Barbara in Südafrika", München 1903, p.110.
 - 15) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.150.
 - 16) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.82 - Ook aangehaal deur Roy Macnab, "The French colonel, De Villebois-Mareuil and the Boers", Afrikaanse vertaling "Die Franse kolonel, De Villebois-Mareuil en die Boere", Tafelberg Uitgewers, Kaapstad, 1977, p.84.
 - 17) C. de Jong, "Die repatriëring van buitelandse oorlogsvrywilligers uit Transvaal na Europa in 1900", in "Africana Aantekeninge en Nuus", jaargang 24 no. 7, Johannesburg, September 1981, p.238-252. Lupini en Brian Pottinger, "The foreign volunteers, They fought for the Boers, 1899-1902" (Scripta Africana Series, Mellville 1987) vermeld die artikel nie. - Merkwaardig is dat volgens die lys van repatriante op p.248 van die artikel deur C. de Jong Ricchiardi as sy reisbestemming Bolívia vermeld en sy offisier M. Schiffi as sy reisbestemming Buenos Aires. Miskien het hulle reeds destyds, in Oktober 1900, emigrasie na Suid-Amerika in gedagte gehad.
 - 18) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.175.
 - 19) Lupini, "Camillo Ricchiardi", p.170; hy vermeld dat president Kruger weens siekte by die huweliksinsêning deur 'n Rooms-Katolieke priester afwesig was; ek meen dat die werklike rede was dat hy 'n oortuigde Calvinis was, hoewel baie verdraagsaam: sy lyfarts dr. Heymans was Rooms-Katoliek.
 - 20) Onlangs het 'n lewenskets van Camillo Ricchiardi uit die pen van mej. E.M. Wessels onder die titel "Italians fought on Boer side" sonder opgaaf van bronne verskyn in "Knapsak, Nuusbriëf van die Oorlogsmuseum van die Boererepubliek te Bloemfontein", jaargang 7 nr. 2, Desember 1995.

CAMILLO RICCHIARDI

LEWENSKETS VAN ONDERWYSER J.J. GROENEWEG (1870-1945)

deur C. De Jong

Nederlandse lektuur in Suid-Afrika geskryf

In die "Nuusbrief" van die Suider-Afrikaanse Vereniging vir Neerlandistiek deel 2 nr. 2, September 1995, kondig Siegfried Huigen die verskyning van sy proefskrif "De weg naar Monomotapa" by die Amsterdam University Press aan. Hy wy sy werk aan die lektuur wat in Nederlands in Suid-Afrika gepubliseer is. Tot 1925 was Nederlands en Engels die enigste amptelike tale in Suid-Afrika, Afrikaans is in 1925 as sodanig erken. Daar het dus redelik veel lektuur in Nederlands hier verskyn. Die belangstelling daarvoor het na die Tweede Wêreldoorlog grotendeels verdwyn. Huigen gee as redes: (1) die opkoms en uitbreiding van die Afrikanerletterkunde, (2) die gerigtheid van die meeste belangstelling op die letterkunde wat in Nederland en Vlaandere verskyn het, en (3) die omstandighede dat 'n groot deel van die Nederlandse lektuur, in Suid-Afrika geskryf, geskiedwerke en jeugverhale omvat of tans matig of sleg van gehalte genoem word.

Onder die skrywers in Nederlands in Suid-Afrika is J.J. Groeneweg van belang. Hy was onderwyser in die Oosteindskool te Pretoria en het verskeie skoolboeke en jeugverhale gepubliseer. Aan beide soorte publikasies was voor 1925 groot behoefte. Ek het as seun in Nederland sy jeugverhale met genoeë gelees. Die uitgewer J.L. van Schaik te Pretoria het hulle in Afrikaans laat vertaal en heruitgegee. Sommige van sy jeugverhale het betrekking op Afrika en die sfeer daarvan word gesimboliseer in die naam Monomotapa in mnr. Huigen se proefskrif.

In 1980 het sy dogter, mev. N. Theron, gebore Groeneweg, 'n lewenskets van haar vader opgestel wat hierna afgedruk is. In 1983 het mnr. J. van Schaik, seun van uitgewer J.L. van Schaik, 'n lys van boeke deur J.J. Groeneweg gepubliseer, laat verskyn. Die lys volg na die lewenskets.

-o-

In memoriam J.J. Groeneweg

1 Julie 1870. In die pastorie te Woerden (provinsie Suid-Holland) word 'n seun gebore: Jacobus Johannes Groeneweg, die sewende van tien kinders. Sy vader, G.C.O. Groeneweg, was in dié dae 'n bekende predikant, bekend om sy so gehete "salwende stem". Sy moeder, my grootmoeder, onthou ek goed. Sy kon die pragtigste stories aan haar kleinkinders vertel en was knap met spelletjies

bedink, en sy kon die wonderlikste patroontjies uit papier met 'n skêr knip.

Die talent om stories te vertel en skryf het Koos Groeneweg dus waarskynlik van sy moeder geërf. Sy moeder het lewenslang baie na aan sy hart gelê, sy denke en doen beheers.

Hy het opgegroeï en met sy groot liefde vir kinders en jongmense is dit duidelik dat hy uitgeknipt was om onderwyser te word. Daarby was hy helder van verstand en het hy sonder moeite alle moontlike onderwysertifikate behaal. Sy sterk punte was wiskunde en Nederlandse letterkunde. Bowendien het hy 'n besondere aanleg vir teken- en skilderkuns gehad. Hy was 'n deur God begenadigde en begaafde mens. In Rotterdam was hy dan ook bekend as "die knappe Groeneweg".

Omstreeks die jaar 1912 het hy die behoefte gevoel om sy vleuels na die buiteland uit te slaan. Die hoof van die keuringskommissie - sy naam het my ontgaan - was 'n entoesias vir Suid-Afrika en het self gedurende die Kruger-regering hier in Suid-Afrika 'n paar jaar gewerk. Hy raai Groeneweg toe aan om liever Suid-Afrika te kies. Dit het dan ook gebeur en so word Groeneweg aangestel as visehoof van die ou Modelschool in Bloemfontein. Maar Pretoria was toentertyd die Mekka vir alle Hollanders. En in 1913 geluk dit hom om 'n aanstelling aan die Oosteind School in Meintjesstraat te kry. Toe het hy 'n huis gehuur, sy vrou en drie dogters laat uitkom (uit Nederland) en 'n baie gelukkige gesinslewe hier gehad.

Toe my vader na Afrika verhuis het, het rooi-wit-blou, die skitterende kleure van die Nederlandse vlag, in sy hart gegloei, maar dit was nie lank nie of hy was 'n volbloed Afrikaner Republikein in hart en siel. Hy was nooit spyt dat hy gekom het nie en entoesiasies het hy alles wat eg Afrikaans was, aanvaar.

Na 1918 was Groeneweg aan die Hoogere Oosteind School verbonde toe die hoër afdeling as 'n selfstandige inrigting van die skool in Meintjesstraat afgeskei het. As mens met oud-Oosteinders uit sy dae gesels, doen dit jou hart goed om te merk hoe geliefd hy was en hoe hulle nog steeds 'n werklike beeld van 'n begaafde onderwyser in hulle omdra. Gedurende die ergste hitte as almal slap in die skoolbanke hang, met oë halftoe van vermoeienis, kon hy skielik die klas regop laat sit, 'n dosie kleurkryt neem en 'n verhaal gaan vertel, terwyl hy dit meesterlik op die swartbord illustreer. Wanneer al die oë dan stralend oopgaan en die gees weer vaardig geword het, sou hy skielik sê: "Ziezo, jongens, nu gaan we verder met het theorama van Pythagoras". Aan (die versoek): Hê meneer, vertel nog 'n bietjie verder, asseblief" het hy sonder meer geen gehoor gegee nie.

gewerk. Calcagnini en lede van die korps het deelgeneem aan die bloedige en vrugtelose bestorming van die Platrand by Ladysmith op 6 Januarie 1900.⁷⁾

Ricchiardi het na sy herstel 'n groep vrywilligers in Johannesburg byeengebring en met hulle op 20 Januarie 1900 aan die Tugelafrent aangekom. Sonder hom het 'n klein aantal korpslede deelgeneem aan die slag op die Spioenkop op 24 Januarie 1900 wat met 'n oorwinning van die Boere geëindig het. Hy het as oudjoernalis goeie betrekkings met die pers aangeknoop en tot die Britse besetting van Pretoria op 5 Junie 1900 het vrywel weekliks berigte oor die aksies van die Italiaanse korps in "De Volksstem" en die "Standard and Diggers News" verskyn. Hy verwelkom buitelandse joernaliste ook by sy korps en by aksies daarvan.

Tydens die vierde en beslissende slag aan die Tugela in Februarie 1900 plaas generaal Botha die Italiaanse korps op die uiterste westelike vleuel by Rooikop. Tydens die geweldige Britse aanval op die sentrum van die Boerelinie by Pietersheuwel het Boere en Italianers van Rooikop na die sentrum verskuif. Die Britte het op 27 Februarie 1900 deurbreek en die Boere het die beleg van Ladysmith opgehef en na die Biggarsberge teruggetrek. Die Italiaanse en Ierse korpse beskerm die Boere se agterhoede tydens die terugtog.⁸⁾

Die Italiaanse korps is in Glencoe gestasioneer. Daar het Ricchiardi koors gekry en is hy verpleeg deur die Russies-Nederlandse ambulans. Suster Izedinova, verpleegster in die ambulans wat in haar oorlogsdagboek mense dikwels skerp beoordeel het, beskryf hom as "a shady, but not unprepossessing character",⁹⁾ d.w.s. as twyfelagtige, maar tog wel innemende karakter. Die korps het in 50 voorgaande dae 18 aksies onderneem, dit is gemiddeld een in elke drie dae. Maar tydens Ricchiardi se tweede herstel, toe kaptein Van Ameringen, half Italianer, half Nederlander, as kommandant waargeneem het, het die korps se bedrywigheid verminder. Dit verbaas my nie na die talle aksies van die korps in die afgelope kwartaal. In Maart en April 1900 was daar trouens min bedrywigheid aan die Natalse front.

Ricchiardi het op 20 April 1900 na sy korps teruggekeer en nuwe offisiere laat kies. Hy is herkies as kommandant. Kaptein Schiffi is gekies as waarnemende kommandant, kaptein Van Ameringen as sersant-majoor. Waarnemende kommandant kaptein Rosegger het vir behandeling van 'n voetwond na Pretoria vertrek.¹⁰⁾

Op 24 April 1900 is die ammunisiefabriek in Thomas Begbie and Sons Foundry te Johannesburg deur 'n ontploffing geheel verwoes en buite werking gestel. Britte is van die ramp beskuldig. Onder die 11 dooies was 10 Italianers

Die boeke van J.J. Groeneweg in Nuusbrief no 13, 1983

In die derde Nuusbrief vir Oud-Oost Einders van November 1980, het daar 'n insiggewende artikel van mev. Nell Theron verskyn oor haar vader, J.J. Groeneweg. Onder andere verwys sy daarin na sy boeke, vertel hoe hulle ontstaan het en noem as voorbeelde 'n aantal titels. Omdat ek self as skoolseun sy verhale so graag gelees het en later as uitgewer gemoeid was met herdrukke van sekere titels, het ek 'n bietjie navorsing gedoen en getrag om 'n volledige titellys van al Groeneweg se boeke saam te stel. Miskien ontbreek daar nog 'n paar en as daar lesers is wat van ander, minder bekende Groeneweg-titels weet, skryf dan gerus aan die redakteur of aan my. Dit sal die moeite werd wees, veral vir die nageslag, om 'n geheelbeeld van die Groeneweg-titellys te kry. Die boeke kan as volg ingedeel word:

A. Van opvoedkundige aard en geskryf vir gebruik in Suid-Afrikaanse skole:

“Algebra vir middelbaar onderwys in S.A.” Deel I 1920 en Deel II 1920. Pretoria, J.H. de Bussy.

“Vlakke meetkunde en die beginsels van die driehoeksmeting vir middelbaar onderwys in S.A.”, 1920, tweede druk 1922. Pretoria, J.H. de Bussy.

“Driehoeksmeting vir middelbare skole”, saamgestel met C.G. Mullan, 1925. Pretoria, J.H. de Bussy.

“Vir hart en hoof, leesboek vir Std. 6”, saamgestel met J.M. Theron, 1928. Pretoria, J.H. de Bussy.

“Vry en bly”, serie skoolleesboeke saamgestel met Nell en J.M. Theron en met medewerking van J.R.L. van Bruggen. Uitgegee Pretoria, J.L. van Schaik Bpk. Die volgende ses deeltjies verskyn in 1934 en is tot 1942 verskeie kere herdruk:

- (1) Boet alleen
- (2) Boet en Annie
- (3) Oupa vertel
- (4) Skelm
- (5) Die wiel van avontuur
- (6) Die laaste van sy stam

“Lentedaë”, serie skoolleesboekies saamgestel met Nell en J.M. Theron. Uitgegee Pretoria, Unieboekhandel. Die vier boekies vir die grade en die ses vir die laerskoolstanders verskyn tussen die jare 1946 en 1947.

“Afrikaanse Vondel-uitgawes” uitgegee met oorspronklike teks, inleiding en aantekeninge van J.J. Groeneweg, prof M.S.B. Kritzinger en prof. T.H. le Roux. Uitgegee deur J.H. de Bussy, Pretoria, en HAUM, Kaapstad. Die volgende agt deeltjies verskyn tussen die jare 1925 en 1944. Sekere titels is meermale herdruk:

- (1) Gijsbrecht van Aemstel
- (2) De Gebroeders
- (3) Lucifer
- (4) Jeptha of Offerbelofte
- (5) Adam in ballingschap
- (6) Josef in Dothan
- (7) De Leeuwendalers
- (8) Het Pascha

B. Nederlandse jeugromans wat by die firma G.B. van Goor & Zonen, Den Haag, tussen die jare 1920 en 1939 verskyn het:

Onder het Zuiderkruis
 Waar de Dorenbomen Fluisteren
 De Gelukkige Eilanden
 Mazeppa
 De Wraak van de Toeareg
 Het Geheim van Ibrahim Ben Mouna
 Manitou
 Een Gelukkige Zwerver
 Blauw Bloed
 De Stam van de Stekende Schorpioenen
 De Vallei van de Mist
 De Geheimzinnige Schaduw

‘n Indrukwekkende lys van 57 titels!

Jan van Schaik

12 Oktober 1982

Naskrif

Die maandblad "Zuid-Afrika" van die Nederlands-Zuid-Afrikaanse Vereniging te Amsterdam, gestig in 1881, van Januarie 1996, p.2, bevat die volgende mededeling:

-o-

Dr S. Huigen gepromoveerd

Op 15 december 1995 is de neerlandicus S. Huigen te Utrecht gepromoveerd op een proefschrift "De weg naar Monomotapa. Nederlandstalige presentaties van geografiese, historiese en sosiale werklikhede in Zuid-Afrika"; zijn promotor was mw prof. dr. M.A. Schenkeveld-van der Dussen. Met zijn proefschrift bewijs Dr. Huigen, die doceert in het Departement Afrikaans en Nederlands aan de Universiteit van Stellenbosch, dat Nederlandstalige Zuidafrikaanse tekste onderdeel van de Afrikaanstalige letterkunde vorme. Het Nederlands was immers tot halverwege deze eeuw de taal waarin het intellektueel discours over Zuid-Afrika (aanvankelik geheel, later in grote mate) werd gevoerd.

Als demonstratie analyseert hij in zijn studie enkele journalen van VOC-dienaren ten tijde van expedities door Kaapland, 1652-1686, een lofdicht over de Kaap van Jan de Marre uit 1746, een stukje geschiedschrijving van ds Meent Borchers begin 19e eeuw, de historiese verhalene van D'Arbez en een novelle van Jan Lub, "Het zwarte gevaar", van 1913.

Die maandblad "Zuid-Afrika" van Maart 1996 bevat op p.58 'n uitvoerige bespreking deur Dr. J. Gelderblom, Universiteit van Utrecht, van Dr. Huigen se proefschrift.

Dr. S. Huigen het 'n referaat oor die inhoud van sy proefschrift gelewer en dit gepubliseer in die "Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans" van die Suider-Afrikaanse Vereniging vir Neerlandistiek, jaargang 2, nr. 2, Desember 1995, p.12-23.

-o-

GEDIG OOR MEINTJESKOP

Die Nederlandse immigrant Hendrik A. Mulder, 1906-1949, het lank in Pretoria gewoon. Hy het gedigte in Nederlands en Afrikaans en skerpsinnige letterkunde-beoordelinge gepubliseer. Sy gedigte is versamel in die bundel "Con sordino" (d.w.s. met geluiddemper) onder die skrywersnaam Willem Hessels in 1949. Een van die verse heet "Op Meintjeskop" en beskryf impressionisties die blommekleureprag van die koppie, nou in die midde van Pretoria.

C de Jong

OP MEINTJESKOP

De bergen lagen in het blauw
als in een diepzee van kristal
toen wij dien morgen uit het dal
langs hete wegen zonder schauw* *skaduwee

omhoog gestegen, onverwacht
tezamen stonden met de pracht
van een bont-overbloeid plateau:
een bloementuin uit de Karroo.

van vijgjes lag een paarse gloed
over de rode grond verspreid
tussen een kleur'ge overvloed:
geen bloemen meer, maar een tapijt.

Daar was een diep-oranje wei
die uitsloeg als een stille vlam
en als een zon te voorschijn kwam
achter een zwarte dennenrij.

Boven dien schellen kleurendroom,
als opgevangen in zijn vlucht,
stak aan een lege kafferboom
een rode bloesem in de lucht.

Willem Hessels

Uit: Con sordino (1949)

VALHALLA IN BEIERE EN VALHALLA IN PRETORIA

deur C. de Jong

Daar is 'n Valhalla in Beiere by die Duitse Donaustad Regensburg en een by Pretoria in Transvaal. Die naam verwys na die heldehemel van die ou Germane. Val is 'n gesneuwelde krygsheld, halla is hal of saal, die aanhangsel -a is die Germaanse lidwoord de. Van "val" is afgelei die Duitse woord Walstatt, dit is slagveld, en die Skandinawiese Valkyrja (Duits Walküre); dit is die naam van die strydmaagde wat die Germaanse krygsgod Wodan of Odin vergesel het om die gesneuwelde krygers van die slagveld na die hemelse Valhalla te begelei. Volgens die sage het die ou Germane daar die lewe geniet met wapenoefeninge en bier drink uit die kopbene van hul verslane vyande. Die naam Valhalla dien sowel in Duitsland as in Pretoria om aan oorlede helde te herinner.

Valhalla in Beiere

Die Duitse Valhalla het die vorm van 'n oud-Griekse tempel. Dit is 'n groot, statige gebou op 'n berg met weidse uitsig op die Donoudal by Regensburg. Sommige Europeërs het my gesê dat die gebou met sy Middellandse-See-styl nie pas in die Duitse landskap nie. Ek het daarmee geen moeite nie, want Europa en die vroeëre Europese kolonies staan vol geboue in streng neoklassieke styl. Ek noem hier slegs die Rooms-Katolieke kerk "la Madeleine" in Parys wat lyk soos 'n Doriese tempel.

Die denkbeeld om 'n Valhalla in Beiere te stig is 'n reaksie op die neerlaag wat Napoleon I in 1805 aan die Oostenrykse keiser en in 1806 aan Pruise toegebring het en wat die Duitsers en Oostenrykers diep verneder het. Bygevolg was daar 'n intense oplewing van die Duitse nasionale gevoel by alle range en stande, onder wie die 20-jarige kroonprins van Beiere, later koning Lodewyk I, hoewel Beiere destyds tydelik Napoleon se kant gekies het. Hy het die denkbeeld gekry om 'n soort tempel vir Duitse helde te stig en aldus die gekrenkte eergevoel van die Duitsers te herstel. Hy het daarvoor die naam Valhalla gekies. Hy het aan sy denkbeeld vasgehou ook nadat die Duitse en Oostenrykse leërs Napoleon beslissend verslaan en na Frankryk verdryf het in die Volkereslag by Leipzig in Oktober 1813 en daardeur die Duitse trots herstel is.

Lodewyk was 'n spruit van die pragliwende Beierse vorstehuis en wou sy denkbeeld uit die Napoleontyd verwerklik en sy Valhalla die vorm van 'n oud-Griekse tempel - lykend op die Akropolis in Athene - gee. Onder invloed van die

Frans Omwenteling (1789-99) en van Napoleon se opkoms het die Romeinse wêreldryk meer as ooit voorbeeld vir Europa geword. Die eenvoudige, strak styl van Romeinse en oud-Griekse bouwerke is alom nagevolg, ook na die verbanning van Napoleon in 1815 na Sint Helena. Lodewyk het argitekte uitgenooi om 'n ontwerp voor te lê op 18 Oktober 1830, die verjaardag van die slag by Leipzig, en die gebou is geopen op 18 Oktober 1843.

Die grondvlak van die tempel is 82,4 meter lank en 58 meter breed, die hoogte is 33 meter. Daar is 52 suile met Doriese kapiteel. 'n Trap met 356 treë lei van die tempel na die Donou. Die pragtige gebou is tydens die Tweede Wêreldoorlog nie beskadig nie.

Lodewyk het reeds as prins borsbeelde van Duitse helde laat vervaardig. Die tempel bevat nou 96 borsbeelde en 64 muurtable's of wand tafels. Hulle stel Germaanse helde uit Duitsland, Oostenryk, Switserland en die Lae Lande voor. Skandinawiërs is weggelaat. Die helde is vorste, krygsmanne, skilders, digters, komponiste en geleerdes. Teenstanders soos Odoaker en Theoderik die Grote, keiser Karel V en Maarten Luther is vreedsaam byeengebring. Ook Frans soos Pippyn, Karel Martel en Karel die Grote, asook Angelsakse soos Hengist, mitologiese leier van die Angele, Sakse en Jutte, Alfred die Grote en Beda is aanwesig. Van die Switsers ontmoet ons Arnold von Winkelried - nie Wilhelm Tell nie, want dié het nie werklik geleef nie. Ons moet ons verwonder oor die groot aantal uit die Lae Lande: uit Nederlands België die skilders Jan van Eyck, Hans Memlinc, Pieter Rubens, Anthonie van Dijck en Frans Snyders, uit Nederland die vorste Willem I, Mourits en Willem III, almal van Oranje-Nassou, die krygshelde Julius Civilis, Maarten Tromp en Michiel de Ruyter, die sendeling Willebrord en die geleerdes Erasmus en Boerhaave. Daar is twee dames: gravin Amalia van Hessen-Kassel (1602-51) en keiserein Maria Theresia. Teen die agtermuur is 'n sittende beeld van koning Lodewyk I in klassieke gewaad.

Die vloer, plafon en versierings binne die tempel is kleurrik en pragtig, die rye borsbeelde ietwat saai.

Daar is borsbeelde van twee Jode: Georg Mendel en Albert Einstein, twee geleerdes. Ander vooraanstaande Jode is weggelaat, met name Spinoza, Mendelsohn-Bartholdy en Heinrich Heine.

Die versameling in Valhalla is 'n tipiese manifestasie van 19de-eeuse Duitse of beter Pan-Germaanse nasionalisme. Dié nasionalisme is na die ekstreme gevoer deur die nasionaalsosialisme. Tog moet ons Valhalla nie beoordeel as nasionaalsosialistiese ontsporing nie, maar as 19de-eeuse nasionalisme.

Valhalla in Pretoria

Valhalla is 'n voorstad aan die suidekant van die hoofstad, digby Voortrekkerhoogte, waar 'n leërplaas is. Die voorstad dank sy naam en sy straatname aan die wens om helde te vereer, maar het origins 'n heel ander aard as Valhalla in Duitsland. Mevrouw H.C. Liebenberg het daarvoor uitvoerig gepubliseer.¹⁾ Die voorstad is in 1932 geproklameer en die aanleg daarvan is in 1940 voltooi. Sy verwys na die Pretoriase prokureur Steven James Meintjes (1883-1939) wat in 1932-39 in die voorstad gewoon het, as inspirator van die naam Valhalla en die straatname. Hy het hom as seun aangesluit by die Boerekommando's in Kaapland in die Anglo-Boere-oorlog en vermoedelik verneem van die dappere optrede van Skandinawiese en Russiese oorlogsvrywilligers aan Boerekant. Daarom het hy later persoons- en plekname uit hul lande van herkoms gekies om strate in Valhalla te vernoem. Hy het die lande nie besoek nie en die name waarskynlik gevind in atlasse en in sy 25-delige serie "Myths and legends" van verskeie volke. Die vraag rys waarom hy geen name van oorlogsvrywilligers gekies het nie en dit is moeilik om te beantwoord. Miskien het hy te min kennis van hul name gehad. Hy of ander persone het Griekse plekname, doopname van vroue en 'n paar vanne bygevoeg. Bygevolg het Valhalla nou 'n bonte verskeidenheid van straatname.

Mevrouw Liebenberg het die straatname netjies ingedeel in Skandinawiese plek- en persoonsname, Russiese en Griekse plekname, manlike en vroulike name en 'n klein resgroep. Sy het veel navorsing gedoen om die identiteit van die name vas te stel.

Skandinawiese mitologiese name: Valhalla (saal van die gevalle krygshelde) - Wodin (wankombinasie van Westgermaans Wodan en Skandinawies Odin; krygsgod en god van inisiasie) - Baldur (god van lig en lewe) - Freya (gemalin van Wodar/Odin) - Thor (Westgermaans Donar; dondergod) - Valkyrie (maagd en metgesel van Odin na die slagvelde).

Skandinawiese historiese name: Alaric (koning van die Visigote, oorlede in Suid-Italië in 510 n.C.) - Magnus (d.w.s. die grote; koning van Noorweë 1073-1103) - Oscar (Oscar I, koning van Swede in 1844-57; Oscar II, koning van Swede 1857-1907) - Viking (bewoner van 'n vik of baai in Skandinawië).

Skandinawiese plekname: Algemeen: fjord (d.w.s. inham); uit Noorweë: Angvik - Bergen - Bodo - Bruarfoss - Flora - Hammerfest - Lister - Myrdal - Olden - Oslo - Tana - Vestness - Vindhalla - Vinstra; uit Swede: Arekutan - Falun - Gota - Vinlet - Visby; uit Finland: Aland - Imatra; uit Ysland: Gulfoss - Hekla.

Russiese plekname: Botna - Gyda - Olga.

Griekse plekname: Acropolis - Atsiki - Lemnos

Die skryfster noem verder nog 12 doopname van vroue en mans, 14 vanne van uiteenlopende en vaag bekende herkoms, asook die resgroepe Aero, Atlas, Meteor en Pion.

Sy wys op spellingsveranderinge waar Skandinawiese lettertekens nie oorgeneem kon word nie. Åland is nou Aland, Bodø is nou Bodo, Florø is Flora en Göta is Gota.

Dit sou sinvoller en histories beter gewees het om strate in Valhalla na historiese persone, soos vreemde vrywilligers in die oorlog, te vernoem, byvoorbeeld na Johan Flygare en Jens Jörgen Friis, twee kommandante van die Skandinawiese vrykorps, en Ingvald Schröder-Nielsen, Noorse vrywilliger en outeur onder generaal Koos de la Rey, die Rus Maximov, hoof van die vreemdelegioen, en die Pool Leo Pokrovsky, vir wie 'n eie herinneringsplaat op die Burgermonument te Utrecht aangebring is. Nou is Valhalla opgesaal met 'n klomp vreemde irrelevante name, ten dele van onbekende identiteit, wat moeilik is om korrek te spel en uit te spreek. Dit is geen tragedie nie, maar wel 'n versuimde geleentheid vir sinvolle naamgewing.

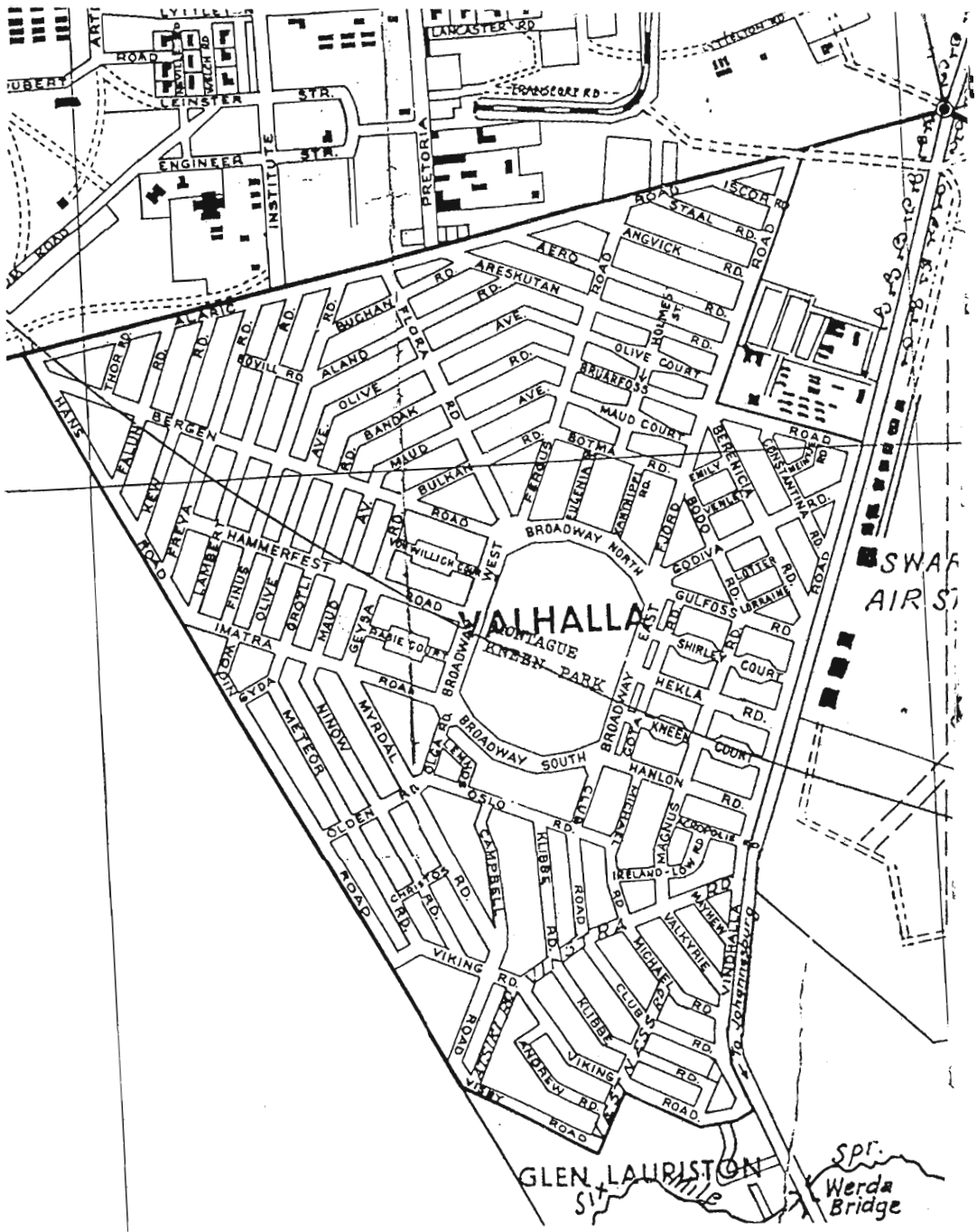
Verwysing

- 1) Mev/Mej. H.C. Liebenberg, "Valhalla - uniek in Suid-Afrikaanse naamgewing?" in "Nomina Africana, Tydskrif van die Naamkundevereniging van Suider-Afrika" volume 2, no. 1, jaargang 2, nr 1, April 1988, p.109-158.

-o-

Boek oor 75 jaar Afrikaanse Hoër Meisieskool te Pretoria

Daar het onlangs 'n boek verskyn oor 75 jaar geskiedenis van die Afrikaanse Hoër Meisieskool in Pretoria. Skryfsters is prof. Rena Pretorius, vroeëre hoof van Departement Afrikaans in die Universiteit van Pretoria, en mev. Ina van Schalkwyk, tans hoof van die departement tale in die Meisieskool. Die titel lui "Ek sien haar wen". Die boek behandel eers die tydperk 1920-1930 toe die leerlinge sowel dogters as seuns was, en die jare na 1930 toe die skool slegs dogters as leerlinge gehad het. Ander hoofstukke behandel die jare tot 1944 toe mej. Evelyn Venter prinsipaal was, 1945-1962 onder mev. Elizabeth Steyn, 1962 en volgende jare onder mev. Agnes Holzhausen. Sy is opgevolg deur mev. Louisa Venter as die huidige prinsipaal. Die boek is uitgegee deur Daniel Engelbrecht en kos R100, verkrygbaar by die Meisieskool.

Landkaart met die voorstad Valhalla aan die suidkant van Pretoria met aanduiding van die eksotiese Skandinawiese en ander buitelandse straatname in die voorstad.

PRETORIA HEBREW CONGREGATION 100 YEARS

Book review of "Centenary Brochure 1895-1995, Pretoria Hebrew Congregation"

by C. De Jong

Pretoria has always had less Jewish inhabitants than Johannesburg and Cape Town. Of late their number has fallen owing to a decline of births and of departures, so that the two Jewish congregations have sold their synagogues and the Carmel primary and secondary schools have been taken over by Crawford College in Johannesburg. In history the departure of numerous Jews has always been a omen of economic decline or loss of political liberty. Nevertheless the Pretoria Hebrew Congregation has published a "Centenary Brochure 1895-1995" of 45 pages with articles on the history of ministers and of institutions of the congregation and numerous gratulations.

The first article is a reprint of Mr S.A. Rochlin's paper of 1949. He denies the story that very few Jews settled here before the 1890's and maintains that Jewish traders accompanied the first Voortrekkers to Transvaal. He mentions M. de Vries (1867), D.M. Kisch (1877-1881), A.M. Nellmapius (1880's), Samuel Marks and Isaac Lewis (1880's). In 1895 the local Jews founded the first congregation with rabbi E. Jaffe as minister. On 20 August 1898 their first Shul was opened in Market Street, now Kruger Street North. An excerpt of the notice of its opening in "The Press Weekly" of 20 August 1898 appears in the Brochure. The upper ten of Pretoria was present there. S. Marks had donated the bricks for the building and an installation for electric lights. The style is Moorish-Arabic, the name of the architect is not mentioned, the contractor was Kröckel. This Shul was bought by the Department of Public Works and replaced by a modern synagogue in Pretorius Street in 1953.

Biographies of Dr. Woolf Hirsch, rabbi in 1923-47, and his successor Sydney Katz (minister 1953-91) are reprinted in the Brochure. Both were very

learned and active men. Mr M. Silber writes on p.25 on the Miriam Marks School for Jewish education. Money for this school, opened in 1905, was donated by S. Marks and it was named after his mother. It was virtually replaced by the Carmel School.

Also the contribution on the Rachel Spero Nursery School is a reprint. This Hebrew Kindergarten was named after a daughter of a rich Jew at Pretoria who donated the money for the founding of the school. Owing to the falling number of attendant children it was combined with the Hillcrest Nursery School in 1986.

The last pages of the Brochure tell of the local Jewish choirs. The Brochure is well-illustrated and an interesting contribution to the history of the Jews in our city.

-o-

Alphabetical Register on "Pretoriana" and "Newsletter" on sale

Mr T.E. Andrews, a member of the committee of our Society and editor of the monthly "Newsletter", has composed an Index and Alphabetical Register on issues nos. 74 to 100 of "Pretoriana" and on the issues numbers 31-65, 66-92 and 93-115 respectively of the "Newsletter". He has done a time-consuming and very deserving work. 50 copies of his Index have been photostated and bound in a paper cover. It is an extensive book of 168 pages, size A4. It is on sale at only R15,00 plus R3,00 postage. The book was financed by a special grant of one of the sponsors of our Society. It is to be ordered from the Secretary of our Society, PO Box 4063, Pretoria 0001.